

Скляренко Н.В.

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри дизайну
Луцького національного технічного
університету

КАТЕГОРІЇ ПРОСТОРУ І ЧАСУ В ДИЗАЙНІ СУЧАСНОГО ПРЕДМЕТНО-ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. У статті розглянуто дизайн-особливості об'єктів сучасного предметно-просторового середовища в контексті категорій простору і часу як синкретичних понять. Виявлено способи відображення реального простору і часу в об'єктах сучасного середовища та зроблено спробу окреслити загальні дизайн-концепції простору і часу.

Ключові слова: простір, час, дизайн, предметно-просторове середовище.

Анотация. Скляренко Н.В. Категории пространства и времени в дизайне современной предметно-пространственной среды. В статье рассмотрены дизайн-особенности объектов современной предметно-пространственной среды в контексте категорий пространства и времени как синкретических понятий. Представлены способы отражения реальных пространства и времени в объектах современной среды и сделана попытка определить общие дизайн-концепции пространства и времени.

Ключевые слова: пространство, время, дизайн, предметно-пространственная среда.

Annotation. Natalya Sklyarenko. Categories of space and time in the design of modern inspatial environment. In the article the design-features of objects of modern inspatial environment are considered in the context of categories space and time as syncretisms concepts. The methods of reflection of the real are represented space and time in the objects of modern environment and an attempt to define general design-conceptions of space and time is done.

Keywords: space, time, design, inspatial environment.

Постановка проблеми. На сучасному етапі сфера наукового пізнання понять простору і часу продовжує розширюватися, поглиблюватися, відкриваються нові грані цих досить спірних категорій. В дизайні також немає однозначності у сприйнятті цих категорій. Нові досягнення науки і техніки, швидкісні види транспорту, комп'ютерна інформація і зв'язок змінили свідомість сучасної людини. Висока швидкість передачі інформації, миттєві переключення, постійні переміщення у просторі (наземному, підземному, повітряному) призводить до порушення цілісності сприйняття людиною оточуючого середовища. Це вимагає від дизайнера нового підходу до організації предметно-просторового середовища. Тому проблема відображення реального часу і простору у роботах дизайнерів на сучасному етапі формування дизайн-об'єктів зумовлюють актуальність обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами. Робота виконана у рамках тематики науково-дослідних робіт кафедри дизайну ЛНТУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження категорій простору і часу завжди захоплювали вчених різних сфер діяльності. Ні один із відомих філософів від давнини до сьогодення не обходив увагою ці поняття, тому потреби у реферуванні цієї інформації немає. У філософському плані всі вони виходили із ідеї єдності безкінечного Всесвіту [2]. Проте питання, що ж таке простір і час, тим не менше ще далеке від вирішення.

Проблема нероздільності часу і простору конструктивно досліджувалася М.Бахтініним у його літературознавчій концепції хронотопу (часопростору) і О.Ухтомським на матеріалі біології та психології. Відомий російський астрофізик М.Козирев розробив концепцію «фізичного часу».

На новий рівень піднімає вивчення даної проблеми теорія відносності; вона пов'язує простір з часом: простір існує в часі.

Категорії простору і часу часто розглядають лінгвісти з точки зору формальних засобів їх виразу у мовах (О.Кравченко [5], В.Топоров, І.Черепанова, О.Морозова [6] та ін.). Дослідження, присвячені тісній взаємодії цих категорій, розкривають і сутність понять часу і простору не лише з лінгвістичної сторони, а й торкаються фізичної сутності понять. Дослідження простору і часу визначаються словами відстань, довжина, ширина, висота, зверху та ін.

Не минули дослідження і сферу дизайну. У дизайні поняття простору і часу зустрічаються частіше під час аналізу архітектурних об'єктів та об'єктів середовища [1]. А.Іконніков оперує трьома просторовими вимірами і часом для характеристики простору конкретної життєдіяльності людини, наповнюючи його первинним людським змістом [4, с. 192–199]. У дослідженні середовища в проектній культурі постмодернізму Н.Барсукова розкриває генезу проектних дефініцій «середовище» та «простір», торкаючись питання концептуального вирішення об'єктів середовища [3]. Вона відмічає відхід від просторової статичності архітектурно-дизайнерських проектів, появу перетікаючих просторів, закономірності яких розкриваються

Надійшла до редакції 19.10.2011

людині лише під час руху. Сьогодні такі дослідження є малочисельними, тому виникає необхідність в аналізі просторово-часового континууму як художнього явища в дизайні.

Мета роботи. Метою дослідження є визначення сучасних тенденцій трактування категорій простір і час у дизайн-проекуванні. Завданнями роботи є: 1) охарактеризувати синкретичність понять простір і час в дизайні; 2) виявити способи відображення реального простору і часу в об'єктах сучасного середовища; 3) окреслити загальні дизайн-концепції простору і часу.

Виклад основного матеріалу. Зацікавленість у людини завжди викликали поняття часу і простору. У свідомості людини вони пов'язані з життям, постійним рухом. Швидкий темп життя людини зумовлює постійну зміну оточення. Сприйняття об'єктів середовища носить активний характер, воно найбільш ефективно не в статиці, а в динаміці, під час руху і переміщення. З динамічністю сприйняття оточуючого середовища виникає відчуття швидкості руху часу. Людина розуміє, що видиме середовище є невичерпним, і усвідомлює власну нездатність у життєвому часі досягнути його до кінця. Таким чином, простір і час пов'язані з рухом.

Простір характеризується тривалістю, протяжністю в різні сторони та поняттями кінечність і безкінечність. Час «тече» рівномірно і спрямований в одну сторону від минулого до майбутнього через теперішнє, відповідно його властивостями є тривалість і незворотність. Існування і протікання часу не залежить від людини. Простір і час наділені ще однією властивістю, що має важливе значення для дослідження – неперервністю, що виражається у вічному русі. Неперервність і нескінченна подільність матерії, що рухається, отримали відображення у понятті просторово-часовий континуум [6, с. 3].

Здатність часового континуума виражатися через зміни просторових параметрів свідчить про нерозривний зв'язок часу і простору реальної дійсності. Просторові уявлення стають порівнянням для часових, оскільки останні сприймаються не безпосередньо, а опосередковано, при сприйнятті змін у просторі. Людина вимірює не сам час, а довжину стовпчика сонячного годинника, говорить про рух стрілки на циферблаті тощо. Тому ми будемо керуватися ідеєю нерозривного зв'язку просторових і часових координат, що дає нам можливість використовувати поняття просторово-часовий континуум для осмислення його як художнього засобу образотворення в дизайні.

Мистецтво і дизайн відображають синкретичну просторово-часову форму існування дійсності. Реальний простір і час перетворюються в ідеальний світ твору. Художній образ часу і простору є моделюванням різних зв'язків та відношень, а не тільки відтворенням реального світу. Таким чином, в об'єктах дизайну художній образ виступає як переосмислений реальний час і простір.

Принципово нове усвідомлення понять часу і простору знайшло відображення у сучасній проектній культурі. Категорії простір і час беруть участь у формуванні художнього образу.

Важливим підходом до образотворення дизайн-об'єктів є *реалізація концепції нерозривної єдності простору і часу*. Найбільш показовим у ній стало використання закономірностей явища дзеркальності – характеру відбиття та поглинання поверхонь різних середовищ, трансформування світла, а також здатності дзеркальних поверхонь різної кривизни створювати особливі умови, в яких абсолютно змінюються фізичні константи простору і часу. Однією із сторін сутності дзеркала є подвоєння просторових характеристик об'єкту, що відображається, проте для міфологічної свідомості ця закономірність виявилася, перш за все, у зміні перебування людини у просторі та часі.

У сучасній архітектурі набувають поширення будинки із суцільними дзеркальними поверхнями, фасади яких відображають зовнішнє середовище, але маскують реальні, іноді дуже великі розміри будівель. У результаті ці великі пластичні композиції якісно змінюють природу середовища. Цей прийом також широко використовується у проектуванні специфічних об'єктів – дзеркальних вуличних вбиралень (в Лондоні навпроти художнього музею Тейт; у місті Базель в Швейцарії), що розчиняються в середовищі. Побачити зовні, що діється в кабінці неможливо, а зсередини все добре видно. Як влучно зазначила Н.Барсукова, скло не відгороджує внутрішній простір будівлі від світу, а навпаки – вбирає в себе світ, що в проектній практиці надає ефект «дематеріалізації» будівлі [3, с. 17].

Ефект прозорості простору і часу реалізується у концепції переходу інтер'єру в екстер'єр і навпаки (екстеріоризація і інтеріоризація (за Н.Барсуковою) – насичення інтер'єру екстер'єрними формами і винос інтер'єрних об'єктів у середовище [3, с. 16–17]). Архітектор і дизайнер Сімон Мікелі розробив в Мелані універсальний готель «Town@House»Street, кімнати якого створюють враження перебування на вулиці. Цей прийом використовує французький архітектор і дизайнер – Жан Нувель.

Парадоксальним феноменом проектної культури сучасності стало втілення концепції *об'єктивності часу і простору*, в якій ці категорії розкриваються через внутрішню «життєву» силу дизайн-об'єктів. Показовим зразком є «Заморожений» будинок в Роттердамі, що був збережений як стара пам'ятка архітектури. Архітектори його не знесли, а повністю пофарбували у синій колір (враження «замороження»), за рахунок чого зараз будинок є прикрасою вулиць голландського міста. У контексті цієї концепції дизайнери застосовують прийом «навпаки», коли у новому архітектурному об'єкті свідомо створюються ознаки занепаду (вигорілі поверхи, тріщина через весь будинок тощо).

Такі об'єкти виражають об'ємно-статистичний характер часу і простору, виконуючи локалізуючу функцію, і служать для створення чіткого, достовірного відображення реальної дійсності.

Швидкий темп життя обґрунтовує появу у дизайні ще однієї концепції *виртуальності часу і простору*. Час і простір виступають як проектне бачення, як бажання, спрямоване на передбачення майбутнього. Популярним явищем сьогодення стали 3D або 4D-кінотеатри-атракціони. Стереозображення, наявність

динамічної платформи, рух якої пов'язаний з рухом камери у фільмі, додаткові ефекти оточуючого середовища (пориви вітру, бризки води, блискавки і т.д.) створюють ілюзію реальності, дозволяють глядачу повністю відчувати фізичну присутність у кадрі.

Об'ємні динамічні зображення стають засобом трансформування і зовнішнього середовища. Архітектурні відеоінсталяції як проєкційний 3D і 4D-відеоряд дозволяє по-новому вирішувати задачі композиції будівель і споруд, пластики і організації урбаністичного простору в цілому [7, с.373–374].

Спосіб відображення таких об'єктів носить об'ємно-динамічний характер. Існування таких характеристик обумовлено різними переміщеннями в просторі, їх взаємодією, що призводять до появи і зміни різних просторових і часових параметрів, сукупність яких дає відчуття постійно змінного відчуттєвого середовища. У вирішенні концепції віртуального часу і простору спостерігаємо інший принцип розгоргання дизайн-системи – психологізація часу і простору, тобто суб'єктивне переживання їх учасником подій. Таким чином, динамічне середовище є відчуттєвим аналогом абстрактної ідеї просторово-часового континууму.

Висновки. При розгляді особливостей простору і часу у формуванні дизайн-об'єктів, було виділено три основних концепції їх образотворення: 1) нерозривна єдність часу і простору; 2) об'єктивність; 3) віртуальність. Просторово-часові відношення виступають способами моделювання художнього образу в дизайні. Такий підхід дозволяє створювати гнучкі моделі динамічного простору з можливістю подальшого поновлення і доповнення.

Подальший напрямок дослідження. Подальшим напрямком дослідження стане виявлення просторово-часових відношень у формуванні образних рішень різних типів об'єктів дизайну.

Література:

1. Араухо, И. Пространство / Игнасио Араухо [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rosdesign.com>
2. Аронов Р.А. Взаимоотношение пространства и времени и пространства-времени // Философские науки. – 1972. – № 4. – С. 35–44.
3. Барсукова, Н. И. Дизайн среды в проектной культуре постмодернизма конца XX-начала XXI веков : автореферат дис. ... доктора искусствоведения : 17.00.06 / Наталия Ивановна Барсукова. – Москва, 2008. – 48 с.
4. Иконников, А.В. Функция, форма, образ в архитектуре [Текст] / Андрей Владимирович Иконников. – М. : Стройиздат, 1986. – 288 с.
5. Кравченко, А.В. Когнитивные структуры пространства и времени в естественном языке / Александр Владимирович Кравченко // Известия РАН: СЛЯ. – 1996. – Т. 55. – № 3. – С.29–36.
6. Морозова, Е.В. Грамматическая категория пространственно-временного континуума в художественном тексте (на материале английского языка) : автореферат дис. ... канд. филологических наук : 10.02.04 / Елена Владиславовна Морозова. – Москва, 1984. – 24 с.
7. Скляренко Н.В. Архітектурна відеоінсталяція в урбаністичному середовищі // Містобудування та територіальне планування: Наук.-техн. збірник / Відпов. ред. М.М.Осетрін. – К.: КНУБА, 2011. – Вип. 40. У 2 ч. Ч.2. – С. 372-377.